

ศึกษาวิเคราะห์บุญกิริยาวัตถุ 3 ที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท AN ANALYTICAL STUDY OF THREEFOLD BASE OF MERITORIOUS APPEARED IN THE COMMENTARY SCRIPTURE OF DHAMMAPADA

พระภัทรนันท์ ฐิตเสฏฐโณ

พระครูโกศลอรรถกิจ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

อุทัย เอกสะพัง

มหาวิทยาลัยทักษิณ

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาความดีสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาบุญกิริยาวัตถุ 3 ที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท และ 3) เพื่อวิเคราะห์บุญกิริยาวัตถุ 3 ที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ จากการศึกษาพบว่าความดีสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาสามารถแบ่งเป็นระดับของความดีได้ 3 ระดับคือ ความดีระดับศีล ได้แก่การควบคุมกาย และวาจา ให้อยู่ในกรอบของคุณธรรมเบื้องต้น เพื่อความสงบเรียบร้อยในสังคม ความดีระดับกุศลกรรมบถ ได้แก่ความประพฤติที่เป็นธรรมตามหลักของพระพุทธศาสนา และความดีระดับมรรค ได้แก่การดำเนินตามหลักปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ ซึ่งถือเป็นความดีขั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนา ส่วนการกระทำความดีตามหลักพระพุทธศาสนานั้น เรียกว่าการกระทำบุญ สามารถแบ่งได้เป็น 3 ประเภทตามหลักของบุญกิริยาวัตถุ 3 คือ การทำบุญด้วยการให้ทาน การทำบุญด้วยการรักษาศีล และการทำบุญด้วยการเจริญภาวนา การให้ทานที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบทนั้นมีจุดประสงค์ 2 ประการคือ ให้เพื่ออนุเคราะห์ และให้เพื่อ บูชาคุณ ประกอบด้วยลักษณะของการให้ทาน 5 ประการคือ ให้ด้วยศรัทธา ให้โดยเคารพ ให้ตามกาล ให้ด้วยจิตอนุเคราะห์ และให้ไม่กระทบตนและผู้อื่น และมีอานิสงส์ 2 ประการคือ ทำให้ไปเกิดบนโลกสวรรค์ และทำให้เป็นผู้มีโภคะมาก ส่วนในด้านการรักษาศีลนั้นมีการรักษาศีลเพื่อการควบคุมกาย วาจา ใจของตน และเพื่อความสงบเรียบร้อยของสังคม และในด้านการเจริญภาวนา พบว่ามีการเจริญภาวนาเพื่อจุดมุ่งหมายสูงสุดคือความพ้นทุกข์ ทั้งในลักษณะสมถภาวนา วิปัสณาภาวนา อสุภกัมมัฏฐาน เมตตา และมรณานุสติ

คำสำคัญ: บุญกิริยาวัตถุ 3, คัมภีร์อรรถกถา

ABSTRACT

The objectives of this thesis were as follows 1) to study of Threefold Base of Meritorious which are appeared in Theravada Buddhist scripture. 2) to study of Threefold Base of Meritorious in Dhammapada commentary scripture. and 3) to analyze of Trifold Base of Meritorious which are appeared in Dhammapda commentary scripture. the results of the study were The highest goodness in Buddhism can be divided in three levels i.e. Sila level means to control physical and speech along with basic virtue for peaceful of society, kusalakammabatha goodness means to act according to Buddhism and magga goodness mean to perform according to principle for cessation of suffering which is the highest goodness in Buddhism and the performance according to Buddhist principle called “merit making” can be divided into into three categories according to punkiriyavathu³, means meritmaking with dana (giving) merit making with Sila (precept) and merit making with pawana (meditation or counteraction)The offering of Dana which is appeared in Dhammapada commentary scripture these are two types as follows, giving for helping and giving for gratefulness and composed of five characters of giving as following giving with helping mind giving without any effect and to have two fruits i.e. To be born in the haven and to have purposes for controlling physical, speech and mind and to be order in society and the aspect ofbhavana found that the purpose for cessation of suffering in terms of Samathabhavana,Vipassanabhavana, Asuphakammatthana, MettaandMarananussati.

Keywords: Threefold Base of Meritorious, Scripture Commentary

บทนำ

ในทางพระพุทธศาสนาการบำเพ็ญบุญคือการทำความดีอย่างหนึ่ง ซึ่งเมื่อกระทำแล้วย่อมได้รับผลคือความสุข หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนานั้นหากสรุปย่อลงแล้วมีหลักการ 3 ประการคือ การละบาปอกุศลทั้งปวง 1 การทำความดีให้ถึงพร้อม 1 และการทำจิตใจให้ผ่องใส 1 ซึ่งการทำความดีก็คือการทำบุญนั่นเอง หลักการทำบุญในพระพุทธศาสนามีหลักคำสอนที่พระบรมศาสดาตรัสไว้หลายวิธี โดยเฉพาะในเรื่องของการให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา ซึ่งถือเป็นหลักสำคัญในการทำบุญ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2536) ควรที่พุทธศาสนิกชนต้องทำความเข้าใจ และยึดถือปฏิบัติให้ถูกต้อง จึงมีการปรารภการทำบุญให้

ทานไว้ในพระไตรปิฎกว่า “ทานที่บุคคลถวายแก่สงฆ์นั้น ชื่อว่า เป็นทานถวายดีแล้ว บุชา สักการะอย่างดีแล้ว ทักขิณาที่ถวายสงฆ์นั้นมีผลมาก ทั้งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายผู้ทรงรู้ แจ่มโลกก็ทรงสรรเสริญแล้ว” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559) เมื่อบุคคล ทั้งหลายมีความคุ้นเคยดีต่อการบำเพ็ญบุญแล้ว จึงต้องหมั่นกระทำกันอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ ได้รับประโยชน์แห่งการบำเพ็ญบุญมากยิ่งขึ้น ดังมีพระพุทธพจน์ว่า “หากบุคคลทำบุญ ก็ควร ทำบุญนั้นบ่อย ๆ ควรทำความพอใจในบุญนั้นเพราะการสั่งสมบุญนำสุขมาให้” (มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559) และบุญนั้นเมื่อทำแล้วมิใช่จะให้ผลในชาตินี้เท่านั้น แต่ยังมี ผลในชาติต่อไปได้ ดังมีพระพุทธพจน์ว่า “เพราะผู้ทำบุญไว้ ย่อมผลิตเพิลินใจในโลกนี้ ตาย ไปแล้วยังผลิตเพิลินใจในโลกหน้า ชื่อว่าผลิตเพิลินใจในโลกทั้งสอง เขาย่อมผลิตเพิลินใจว่า “เราได้ทำบุญไว้แล้ว” ครั้นไปสู่สุคติ เขายังผลิตเพิลินใจมากขึ้น” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย, 2559) ดังนั้น การสร้างความเข้าใจอันดีงามตามหลักคำสอนเรื่องบุญ จึงทำ ให้ผู้ปฏิบัติได้รับอานิสงส์หรือประโยชน์จากการบำเพ็ญบุญในพระพุทธศาสนาอย่างมากมาย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความดีสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาบุญกิริยาวัตถุ 3 ที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท
3. เพื่อวิเคราะห์บุญกิริยาวัตถุ 3 ที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ รวบรวมข้อมูลชั้นปฐมภูมิ และทุติยภูมิที่ เกี่ยวกับการบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุ 3 โดยนำมาวิจัยเอกสาร วิเคราะห์ข้อมูล นำเสนอผลการวิจัย และข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาวิจัย

ผลการวิจัย

1. ความดีสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา คือบุญหรือกุศลความดีหรือบุญกุศลเมื่อกล่าว โดยนัยทางธรรมชาติแล้ว หมายถึง คุณสมบัติทางจิตใจของมนุษย์ เมื่อกล่าวโดยเหตุความดีหรือ บุญกุศลก็คือคุณธรรมเป็นเครื่องชำระจิตใจของมนุษย์ให้สะอาดบริสุทธิ์และผ่องใส (พรหมทิพย์ วรณศิริบุศย์, 2540) และเมื่อกล่าวโดยผล ความดีหรือบุญกุศลก็คือความสุขที่มนุษย์ที่จะได้รับ นั้นก็คือความสุขการปฏิบัติตามหลักของศีล กุศลกรรมบถ และมรรค เป็นการทำความดี ตามระดับขั้นของความดี เพราะในเบื้องต้นการทำความดีจะต้องมีศีลก่อนเป็นเบื้องต้น ลำดับ ต่อมาจึงมีความเกรงกลัวละอายต่อบาปมากยิ่งขึ้นคือปฏิบัติตามหลักของกุศลกรรมบถ และ ระดับในการทำความดีสูงสุดในพระพุทธศาสนาคือการได้ดำเนินตามหลักของอริยมรรคมี

องค์ 8 ซึ่งถือเป็นหนทางในการดับทุกข์และนำไปสู่พระนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนาได้ในที่สุด

2.บุญกิริยาวัตถุ 3 ในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท จำแนกได้ 3 ด้านคือ ด้านการให้ทาน ด้านการรักษาศีล และด้านการเจริญภาวนา (1) ด้านการให้ทาน ในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท ได้กล่าวถึงการให้ทานไว้ในหลายเรื่องคือการให้ทานที่เกี่ยวข้องกับวัตถุสิ่งของ บุคคล สถานที่ เจตนา และอาการ รวมทั้งสิ่งที่เป็นนามธรรม ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญทานในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทจะมีการจัดแบ่งทานเป็นประเภทตามคุณลักษณะ เพื่อให้ง่ายต่อการจำแนกทานในลักษณะต่าง ๆ อันจะเป็นหลักในการให้ทานของพุทธศาสนิกชน ในพระพุทธศาสนา (2) ด้านการรักษาศีล ศีล คือความประพฤติดีทางกายและวาจา หรือข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกาย วาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม ความประพฤติสุจริตทางกายวาจาและอาชีพ การรักษาศีล ก็เพื่อระงับกายวาจาให้เรียบร้อยไม่มีโทษและภัยต่าง ๆ ที่จะเกิดจากการขาดศีล เพื่อความเป็นระเบียบของสังคม (3) ด้านการเจริญภาวนา ในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบทได้กล่าวถึงบุคคลผู้เจริญภาวนาจนได้บรรลุธรรมในชั้นต่าง ๆ หลายบุคคล ทั้งในส่วนของบรรพชิต และคฤหัสถ์ ในเรื่องราวนิทานประกอบธรรมะที่แสดงในคัมภีร์นั้นได้กล่าวถึงการเจริญสมณะธรรมของพระภิกษุในสมัยพุทธกาลไว้หลายรูปที่น่าสนใจทั้งในส่วนที่เป็นสมณภิกษุ และวิปัสณาภิกษุ และสามารถนำมาเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติธรรมได้

3.การวิเคราะห์บุญกิริยาวัตถุ 3 ในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท สามารถสรุปได้ 3 ประการ คือ การให้ทาน การรักษาศีล และการเจริญภาวนา (1) การให้ทาน คือความสุขที่เป็นความดีที่ทำได้ง่าย ๆ ซึ่งคนในสังคมยังมีความเข้าใจที่ผิดไปจากหลักพุทธศาสนาคนในสังคมยังมีทัศนคติในเรื่องทานที่เข้าใจว่าการให้ทานคืออามิสทานการให้สิ่งของที่มองเห็นว่าใหญ่โตเพื่อแสดงถึงฐานะบารมีแต่ทานในพุทธศาสนาหมายถึงการให้ด้วยความบริสุทธิ์ใจไม่หวังผลตอบแทนทานยังหมายถึงการสงเคราะห์การบริจาคการแบ่งปันการเสียสละไม่จำเป็นการให้สิ่งของอันเป็นการเสียสละทรัพย์สินของตนให้แก่คนอื่นเป็นการเฉลี่ยความสุขที่ตนมีให้กับคนอื่นหรือเป็นการบำรุงศาสนาให้ดำรงคงอยู่ได้เพื่อประโยชน์ของสังคมการให้ทานมีทั้งอามิสทาน (การให้สิ่งของหรือวัตถุที่ควรให้) ธรรมทาน (การให้พระธรรมคำสั่งสอน) หรือแม้กระทั่งการให้หนังสือที่ดี ๆ สักเล่มการให้ความรู้และการให้อภัยไม่ว่าคนหรือสัตว์(อภัยทาน)หรือการให้ความปลอดภัยความไม่มีภัยแก่ตนเองและผู้อื่นก็จัดว่าเป็นการให้ทานทั้งสิ้นพระพุทธศาสนานั้นเน้นจุดมุ่งหมายของการให้ทานคือเราให้เพื่อบูชาคุณให้เพื่อสาธารณะประโยชน์ (ส่วนรวม) ให้เพื่ออนุเคราะห์ให้เพื่อสงเคราะห์ให้เพื่อชำระกิเลสหรือเพื่อสร้างความดีจะเห็นได้ว่าการให้นั้นก็เพื่อขจัดความตระหนี่ความหวงความเห็นแก่ตัวซึ่งก็คือการกำจัดกิเลสในจิตใจของตนเองนั่นเอง และเราก็รู้ว่าในทางพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่ทานเพราะทานจัดเป็นการทำบุญอย่างหนึ่งในบุญกิริยาวัตถุ 3 และเป็นการกระทำบุญประการแรกทีบุคคลกระทำได้ง่ายที่สุด การทำทานจึงถือว่าเป็นบันไดก้าวแรกในพระพุทธศาสนาที่พุทธศาสนิกชนพึงปฏิบัติ อันจะนำมาซึ่ง

ความสุข เพราะผู้ให้ย่อมมีความสุขนั่นเอง(2) การรักษาศีล การรักษาศีลนั้นมีความสำคัญต่อบุคคลอื่นจะก่อให้เกิดความผาสุกแก่ผู้รักษา และนำมาซึ่งความสงบสุขร่มเย็นจากการรักษาศีล การรักษาศีลนั้นย่อมจะมีจุดมุ่งหมายอันเป็นกุศลทั้งจะทำให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น ผู้ที่ประพฤติอยู่ในศีลเปรียบเสมือนผู้ที่มีเกราะป้องกันให้ตนเองไม่ให้ประพฤติไปในทางที่ผิด ซึ่งศีลนั้นสามารถควบคุมกาย วาจา และใจของผู้ปฏิบัติให้เป็นกุศลอันจะนำไปสู่สมาธิ และปัญญาได้ในที่สุด(3) การเจริญภาวนา ผู้ที่ได้ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาอย่างถูกต้องแล้ว ย่อมจะได้รับอานิสงส์มากมายเหลือล้นพันที่จะนับประมาณมิได้หากผู้ปฏิบัตินั้นมีความเพียรพอ ผู้ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนานั้นย่อมเกิดประโยชน์ทำให้มีความสุขและร่มเย็นทางกายและทางใจเป็นบาทฐาน อีกทั้งยังทำให้ผู้ที่อยู่รอบข้างมีความสุขไปด้วย สำหรับอานิสงส์ของการเจริญวิปัสสนาภาวนา ทำให้มีกาย วาจา และใจที่บริสุทธิ์ระงับความโศกเศร้า คร่ำครวญ พ้นจากความทุกข์จนเข้าถึงพระนิพพานได้อันเนื่องมาจากการตามดูตามรู้ด้วยสติทันปัจจุบัน เห็นรูปเห็นนามเห็นไตรลักษณ์จนได้ประสบมรรคผล และนิพพาน

สรุป

การปฏิบัติตามหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 นั้นเป็นทางแห่งกุศลที่บุคคลพึงปฏิบัติ ทั้งในด้านการให้ทาน คือการเสียสละสิ่งของของตนเองเพื่อให้ทาน หรือการให้อภัย การให้ธรรมะในการแนะนำสั่งสอน ก็ถือว่าเป็นการให้ทาน ในด้านการรักษาศีล บุคคลพึงปฏิบัติอยู่ในหลักของศีลตามที่ตนรักษา เพราะศีลเปรียบเสมือนเป็นเกราะป้องกันไม่ให้ผู้ปฏิบัติประพฤติในทางอกุศลอันจะนำบุคคลผู้ปฏิบัติไปสู่สมาธิ และปัญญาได้ ส่วนในด้านการเจริญภาวนาอันเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการปฏิบัติธรรม และการบำเพ็ญบุญ เพราะเป็นสิ่งที่ละเอียดอ่อนและเกี่ยวเนื่องกับจิตใจโดยตรง การให้ทาน และรักษาศีลนั้นสุดท้ายต้องมารวมกันที่ภาวนา เพราะการภาวนาเป็นการประพฤติเพื่อออกจากทุกข์ ทั้งการปฏิบัติสมถะภาวนา และวิปัสสนาภาวนา ล้วนมีความสำคัญในการเป็นปัจจัยให้พ้นทุกข์ได้ทั้งสิ้น จึงควรให้ความสำคัญในหลักการบำเพ็ญบุญทั้งสามนี้

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิเคราะห์บุญกิริยาวัตถุ 3 ที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท มีข้อเสนอแนะไว้ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้

1) การศึกษาเรื่องบุญกิริยาวัตถุ 3 ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทนั้น มีเนื้อหาที่กว้างขวางผู้ศึกษาควรจัดขอบเขตการศึกษาให้อยู่ในขอบเขตประเด็นที่จะนำมาวิเคราะห์ เพื่อจะง่ายในความเข้าใจและกระชับในขอบเขตที่จะศึกษามากขึ้น

2) คัมภีร์อรรถกถาธรรมบท เป็นคัมภีร์ที่มีบทนิทานประกอบหลักธรรม การจะศึกษาวิเคราะห์ในคัมภีร์นั้นจะต้องมีความเข้าใจในเนื้อหาเบื้องต้นก่อน เพราะหากไม่มีความเข้าใจแล้วจะยากในการศึกษาเพราะมีเนื้อหาที่มาก และค้นหาหลักธรรมได้ยาก

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยต่อไป

1) ควรศึกษาบุญกิริยาวัตถุ 3 ในคัมภีร์อรรถกถาอื่น ๆ บ้าง เช่นในคัมภีร์มังคลัตถทีปนี หรือในคัมภีร์วิสุทธิมรรค เป็นต้น

2) ควรศึกษาบุญกิริยาวัตถุ 3 ที่ปรากฏในประเพณีทางพระพุทธศาสนาในท้องถิ่น

เอกสารอ้างอิง

พรณทิพย์ วรรณศิริบุษย์. (2540). *จิตวิทยาครอบครัว*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2536). *จะพัฒนาคนได้อย่างไร*. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมมิก.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2559). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. สังคมศาสตร์และมนุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 1(1),1-7.